

Konspekt zajęć dla uczniów klas młodszych "Łódzkie drogi do niepodległości"

Tematyka zajęć:

Powstanie Styczniowe na terenie Łodzi. Wypowiedzi uczniów na temat obrazów Artura Grottgera przedstawiających Powstanie Styczniowe. Wędrówka szlakiem łódzkich powstańców. Poznanie miejsc w Łodzi związanych z Powstaniem Styczniowym .

Cel ogólny:

Rozwijanie uczuć patriotycznych u uczniów.

Zaznajomienie uczniów z faktami historycznymi dotyczącymi przebiegu Powstania Styczniowego w Łodzi.

Cele szczegółowe:

Uczniowie

1. Wypowiadają się na temat obrazów Artura Grottgera o tematyce powstańczej.
2. Nazywają symbole narodowe podczas odpowiedzi na pytania do gry "Terytorium".
3. Układają zwrotki hymnu narodowego z rozsypanki wyrazowej.
4. Poznają nazwy miejsc oraz fakty historyczne związane z Powstaniem Styczniowym w Łodzi.
5. Zaznajamiają się z faktami z życia Marii i Konstantego Piotrowiczów i wydarzeniami w bitwie pod Dobrą.
6. Kształcą umiejętność poprawnego zachowania się na cmentarzu.

Przygotowały: Katarzyna Jankowska ,nauczycielka Szkoły Podstawowej nr120 w Łodzi,
Dorota Matzner , nauczycielka Szkoły Podstawowej nr 153 w Łodzi.

Część pierwsza - zajęcia w szkole, wprowadzające uczniów w tematykę zajęć i przygotowujące uczniów do uczestnictwa w wycieczce.

1. Zabawa "Terytorium".

Praca w grupach , liczebność grupy - sześć osób

1. Pomoce dydaktyczne dla jednej grupy: jeden duży arkusz szarego papieru, trzy prostokąty koloru czerwonego, trzy prostokąty koloru niebieskiego, trzy prostokąty koloru zielonego(wielkość prostokątów dobrana tak, aby umożliwić zakrycie arkusza szarego papieru czyli terytorium), zestaw dziewięciu pytań dla całej klasy(załącznik nr 1).

Zasady gry.

- Uczniowie są podzieleni na grupy sześciuosobowe. Ilość grup w zależności od liczebności klasy.
- W każdej grupie są zespoły dwuosobowe: czerwoni, zieloni, niebiescy.
- Zespoły w każdej grupie kolejno losują pytania (załącznik nr 1), jeżeli odpowiedzą poprawnie na pytanie, kładą na szarym papierze prostokąt "swojego" koloru.
- Są trzy rundy pytań.
- Po udzieleniu odpowiedzi na pytania przez każdą grupę doprowadzamy do zajęcia całego terytorium, czyli arkusza szarego papieru przez kolorowe prostokąty.

Zabawa ilustruje podział terytorium kraju.

2. Zaznaczenie na mapie konturowej Polski podziału Polski pomiędzy zaborców.

Użycie określenia "zabory" i wyjaśnienie na podstawie mapy tego pojęcia.

3. obejrzenie obrazów Artura Grottgera o tematyce powstańczej.

- a. wypowiedzi na temat obrazów (pora roku - nazwa Powstanie Styczniowe)
- b. ubiór powstańców
- c. rodzaj broni

Część druga - zajęcia w Parku Julianowskim.

1. Układanie pierwszej zwrotki i refrenu hymnu narodowego .

Uczniowie otrzymują rozsypankę wyrazową (dla klasy pierwszej można zróżnicować kolorystycznie) przedstawiającą pierwszą zwrotkę i refren polskiego hymnu narodowego. Zadaniem dzieci jest ustawić się we właściwej kolejności (załącznik nr 2).

2. Następuje podział na dwie grupy (grupa , która ułożyła zwrotkę i grupa, która ułożyła refren)

3. Otrzymanie przez grupy proporców z nazwami "kosynierzy", "strzelcy".

4. Wspólna próba wyjaśnienia nazw na proporcach (odniesienie do oglądanych obrazów powstańczych Grottgera.

5. Opowiadanie nauczyciela o dębie zwanym "Kosynier" i wydarzeń związanych z Powstaniem Styczniowym, które się pod nim rozegrały (załącznik nr 8).

6. Elementy musztry - wykonanie prostych komend. (baczność, spocznij ,kolejno odlicz w prawo zwrot, w lewo zwrot).

7. Przejście w okolice Ronda Powstańców 1863. Zbiórka pod krzyżem .

8. Informacja o wydarzeniach, które miały miejsce się w okolicach krzyża (załącznik nr 8).

9. Praca z planem miasta . Zaznaczanie z pomocą nauczyciela miejsc przemarszu oddziału. W trakcie opowiadania nauczyciela o dalszych losach powstańców, uczniowie odnajdują na planie Rynek Bałucki kościół WNMP (Pl. Kościelny), Plac Wolności (Ratusz) (załącznik nr 8) .

Część trzecia - wycieczka na Cmentarz Stary w Łodzi przy ul. Ogrodowej.

1. Pogadanka o zasadach zachowania i podanie informacji o historii Cmentarza Starego w Łodzi przy ul. Ogrodowej.

- a. Podanie celu wycieczki " Odnalezienie mogił bohaterów Powstania Styczniowego".

2. Wręczenie dzieciom planów Cmentarza Starego - część katolicka (załącznik nr 3).

3. Spacer po Cmentarzu pod przewodnictwem nauczyciela i zaznaczanie na planie przebytej drogi do kwatery powstańczej.

4. Opowiadani nauczyciela o bitwie pod Dobrą

- a. Odczytanie imion i nazwisk poległych powstańców z pomnika.
b. Odszukanie na pomnikach wieku poległych powstańców.
c. Wyszukanie najstarszego i najmłodszego powstańca.

5. Analiza wyglądu detali zdobiących mogiłę, znaczenie symboliczne przedstawiane (wawrzyn -męstwo; dąb -siła; mak - śmierć, zaśnięcie; cierń - męczeństwo).

6. Wypełnienie karty pracy:

Zadanie 1 - Zaznacz na karcie elementy roślinne, które odnalazłeś na pomnikach w powstańczej alei (załącznik nr 4).

Zadanie 2 - Naszkicuj pozostałe, które odnalazłeś.

7. Podsumowanie wyników poszukiwań.

- a. Wyszczególnienie znalezionych elementów
b. Wyodrębnienie grupy symboli patriotycznych (orły, miecze, kosy itp)

8. Odnalezienie pomnika z karty pracy (nagrobek małżeństwa Piotrowiczów) (załącznik nr 5).

9. Krótkie opowiadanie o Piotrze i Marii Piotrowiczach, pokazanie portretu (załącznik nr 6).

10. Uzupełnienie nazwiska osób uwiecznionych na tablicy pamiątkowej. (załącznik nr 7).

11. Odnalezienie i odczytanie nazwiska Aleksandra Bitdorfa.

- a. krótka informacja nauczyciela o postaci.

12. Zapalenie zniczy na mogiłach

załącznik nr 1

Zestaw pytań do zabawy "Terytorium".

1. Podaj pełną nazwę naszego państwa.
2. Wymień barwy narodowe.
3. Wymień tytuł hymnu narodowego.
4. Wymień trzy symbole każdego państwa (flaga, godło, hymn)/
5. Jak wygląda polskie godło narodowe?
6. Wymień kolory występujące w godle Polski.
7. Wyrecytuj wiersz rozpoczynający się od słów. "Kto ty jesteś..."
8. Wymień przynajmniej dwa państwa sąsiadujące z Polską.
9. Jak są rozmieszczone barwy na fladze Polski?

załącznik nr 2

Rozsypanka z wyrazami do ułożenia pierwszej zwrotki i refrenu hymnu narodowego.

Kiedy	Jeszcze
My	Polska
żyjemy	nie
	zginęła

Szablą

Co

odbierzem

nam

obca

przemoc

wzięta

Z	Marsz,
ziemi	marsz,
włoskiej	Dąbrowski,
do	
Polski,	

Za

twoim

przewodem

Złączym

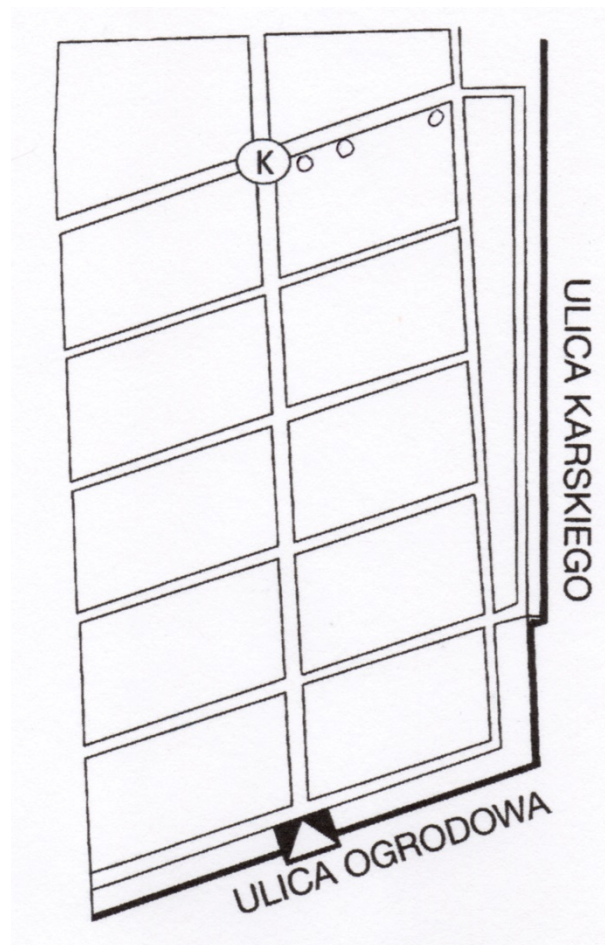
się

Z

narodem.

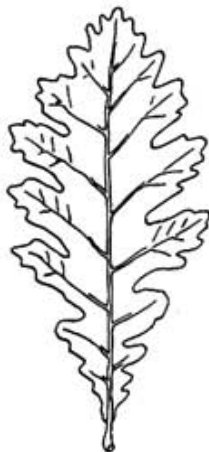
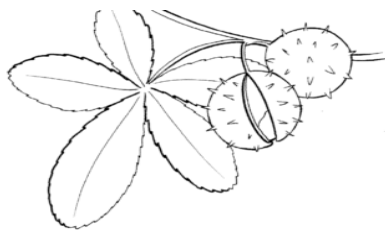
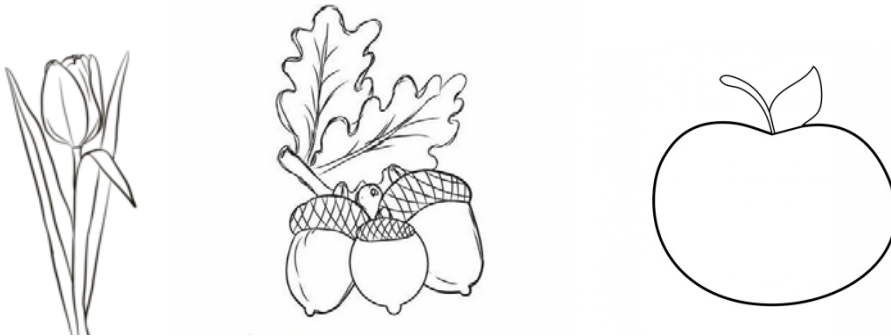
załącznik nr 3

1. Zaznacz na planie części katolickiej Starego Cmentarza przy ul. Ogrodowej drogę do alei powstańców 1863r.
2. Odszukaj podczas wycieczki nazwę tego cmentarza, wpisz na karcie.
3. Wyjaśnij znaczenie 3 obiektów zaznaczonych kropkami.

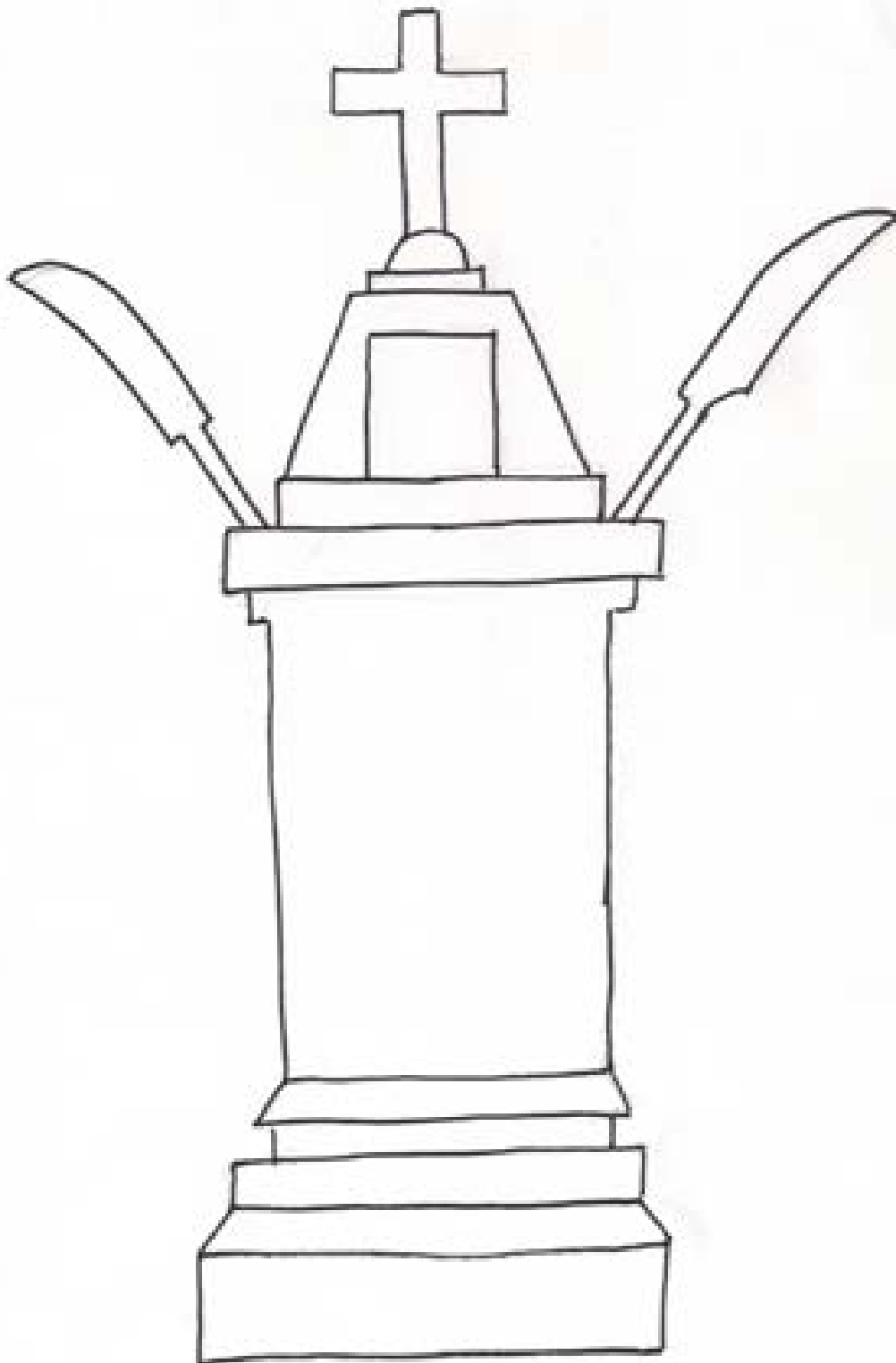

załącznik nr 4

1. Zaznacz na karcie elementy roślinne, które odnalazłeś na pomnikach w powstańczej alei.
2. Naszkicuj pozostałe, które odnalazłeś.

załącznik nr 5

załącznik nr 6

Informacja o rodzinie Piotrowiczów pokazanie portretu

**Konstanty
i Maria z Rogolińskich**

**polegli śmiercią Polaka
w boju pod Dobrą
w lutym 1863**

Chwała zwyciężonym

załącznik nr 8

Wiadomości historyczne związane z powstaniem styczniowym.

Dąb "Kosynier"

Dąb "Kosynier" liczy sobie ponad trzysta lat. Ma wysokość 25 metrów, jego pień ma 447 cm obwodu. Jest jednym z najcenniejszych drzew w parku Mickiewicza na Julianowie.

Dąb zawdzięcza swą nazwę wydarzeniom z II połowy XIX wieku. W czasie Powstania Styczniowego, pod jego konarami zebrali się mieszkańcy, którym dawano broń i zagrzewano ich do walki. Wydarzenia te opisano w „Głosie Robotniczym”, w wydaniu z 9 marca 1960 roku:

...drzewa jak ludzie, mają swoje imiona, w parku Mickiewicza na Julianowie, rośnie do dzisiaj dąb zwany kosynierem, pod jego konarem w dniu 31.01.1863 r. Józef Tampicki, stary garbaldczyk, wręczył robotnikom łódzkim kosy i myśliwskie strzelby skałkowe, a łódzkie kobiety przekazały im sztandar z orłem z napisem "całość, wolność, niepodległość..."

Przed wybuchem powstania nastawiona patriotycznie ludność gromadziła się w kościołach, odbywały się zgromadzenia i manifestacje na ulicach, jak na przykład w Warszawie. Choć nie było w Łodzi manifestacji patriotycznych, to w **kościółce Najświętszej Maryi Panny** modlono się o odzyskanie niepodległości, śpiewano patriotyczne pieśni. Powstanie wybuchło w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 roku. Dnia 31 stycznia nastąpiła koncentracja łódzkich powstańców w lesie radogoskim (obecnie park im. Adama Mickiewicza). Jednym z czołowych inicjatorów akcji był ksiądz Józef Czajkowski. Odczytano Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego. Ksiądz J. Czajkowski wręczył zaprzysiężonym sztandar z orłem i pogonią oraz umieszczonym poniżej napisem: "Całość, Wolność, Niepodległość". Powstały dwa oddziały ("Kosynierzy" i "Strzelcy") liczący około 300 osób. Około północy powstańcy pod wodzą Józefa Czajkowskiego i Piotra Tomickiego ruszyli w stronę Łodzi.

Doszli do **Placu Wolności**, gdzie z ratusza zdjęli carskiego orła i zawiesili tekst Manifestu. Potem przeszli na ul. Piotrkowską, do Niemieckie

Następnie przemaszerowali ul. Piotrkowską do Niemieckiego Towarzystwa Strzeleckiego, skąd zabrali 72 sztucery. Po czym w łódzkiej filii Banku Polskiego u zbiegu Piotrkowskiej i Górnego Rynku (obecnie plac Reymonta) zarekwirowali przeszło 18 tysięcy rubli.

Rankiem, 1 lutego, łódzcy powstańcy skierowali się przez Pabianice i Łask do lasów rososzyckich z zamiarem połączenia się z oddziałem J. Oxińskiego. Niestety zostali rozbici pod Wronowicami przez idące z Sieradza wojska rosyjskie dowodzone przez mjr. Esmana. Tylko 36 powstańców przedostało się do partii J. Oxińskiego, inni walczyli później w oddziałach na Mazowszu. Ksiądz J. Czajkowski zaciągnął się natomiast do oddziału kpt. Roberta Skowrońskiego.

W tym samym okresie punkt koncentracji powstańców zorganizował Józef Sawicki, kwestarz klasztoru franciszkanów w Łagiewnikach, były powstaniec wielkopolski z 1848 roku. Utworzył oddział w lesie pod wsią Dobrą w okolicy Strykowa. Wśród powstańców

znaleźli się robotnicy, rzemieślnicy, chłopci oraz studenci z Łodzi i okolic. Z rozkazu gen. Ludwika Mierosławskiego dowództwo nad nimi objął nie posiadający niezbędnego doświadczenia wojskowego lekarz J. Dworzaczek.

Dnia 18 lutego J. Dworzaczek zorganizował przemarsz oddziału przez Brzeziny, Stryków, Zgierz by ukończyć go 22 lutego w Łodzi. Powstańcy zostali owacyjnie powitani przez tłumy mieszkańców. Ksiądz proboszcz Jakubowicz poświęcił i wręczył powstańcom sztandar z Matką Boską wykonany przez łodzianki. Odczytano na Rynku Starego Miasta (obecnie Stary Rynek) Manifest Rządu Narodowego. Tego samego dnia oddział wyruszył traktem brzezińskim przez Marysin i Łagiewniki docierając do **Dobrej**. Dnia 24 lutego przed południem został zmuszony do wyjścia z obozowiska na otwarte pole przez niewielki konny patrol kozacki. Powrót do lasu został odcięty powstańcom przez sotnię kozaków, zaś z przodu atakowała ich piechota. Doszło do dramatycznej walki. Poległo ponad 70 powstańców. Taka sama ich liczba dostała się do niewoli. Część ocalała i zasilła potem inne oddziały. Ranny J. Dworzaczek opuścił pole bitwy następnie został schwytany przez kolonistów niemieckich z Nowosolnej, którzy z kolei przekazali go Rosjanom. Został skazany na karę śmierci, którą później zamieniono na 12 lat katorgi na Syberii.

W bitwie pod Dobrą udział wzięła bogata dziedziczka radogoskich włości Maria Piotrowiczowa.

Krzyż przy Rondzie Powstańców 1863 r.

Przy krzyżu wykonywano wyroki śmierci na powstańcach styczniowych.

Maria i Konstanty Piotrowicowie

Kobietą, która zasłużyła na szacunek i podziw jest niewątpliwie Maria Piotrowiczowa, tragiczna bohaterka największego polskiego zrywu niepodległościowego – powstania styczniowego.

Maria Piotrowiczowa urodzona 1839 r. poległa 24 lutego 1863 r. pochodziła z patriotycznej rodziny ziemiańskiej posiadającej rozległe dobra ziemskie w okolicach Łodzi. Jej rodzicami byli Zygmunt Rogoliński, powstaniec z 1831 r., oraz Ansberta z Badeńskich. Ojciec wystawił w Powstaniu Listopadowym własny poczet zbrojny, brał udział w wielu potyczkach, odniósł rany. Wuj Marii Józef Badeński należał do spisku 1830 r. inicjującego Powstanie Listopadowe. W wieku 17 lat Maria została żoną Konstantego Piotrowicza, nauczyciela z Chocianowic. Wraz z mężem działała w polskiej organizacji narodowej na terenie Łodzi.

Maria i Konstanty byli parą zewnętrznie doskonale dobraną. Konstanty, nauczyciel szkoły elementarnej w Chocianowicach, był miłym, dobrym i porządnym człowiekiem, nade wszystko miłującym swoją Ojczyznę. A jeśli pod jakimś względem nie dorównywał swojej żonie, to tylko w sensie majątkowym. Konstanty był jednym z tych bezinteresownych ideowców, którzy w czasach zaborów przyjmowali posady nauczycielskie dla szerzenia idei narodowych i wolnościowych wśród młodzieży klas uboższych. Majątku nie posiadał. Przeciwnie Maria, której rodzinny majątek powiększyła

ogromna fortuna, zapisana przez starszego wuja Stanisława Strzałkowskiego. Majątek zapewniał młodej parze dobrobyt.

Maria boleśnie przeżywała wszystkie wieści o klęskach powstańczych oddziałów, aresztowaniach i uwięzieniach, że w końcu osobiście postanowiła wspomóc walczących. Wraz z mężem i częścią służby z folwarku pod Łodzią przystąpiła do operującego w tym rejonie oddziału Józefa Dworzaczka. Obcięła piękne włosy i przywdziała powstańczą czamarkę. Kilkusetosobowy oddział powstańczy składał się w przeważającej liczbie z kosynierów, liczył też kilkudziesięciu strzelców i niespełna 50 ułanów. Maria początkowo pełniła służbę pomocniczą, zbierała pieniądze dla oddziału, zajmowała się zakupem broni, żywności i mundurów. Gdy sytuacja militarna się pogorszyła, zgłosiła akces do służby liniowej.

Oddział Marii został wytropiony przez garnizony rosyjskie stacjonujące w Piotrkowie Trybunalskim i Łęczycy. Z powodu błędów w dowodzeniu i demonstracyjnego przemarszu po miastach ziemi łódzkiej nastąpiła niepotrzebna dekonspiracja oddziału, która zniwelowała tak niezbędny w warunkach walki partyzanckiej element zaskoczenia.

24 lutego 1863 r. Rosjanie zaskoczyli powstańców obozujących na skraju lasu w okolicach wsi Dobra. Doktor Dworzaczek zaniedbał wystawienie wart i wysłania zwiadów. Oddział został okrążony i zmuszony do przyjęcia bitwy o charakterze obronnym.

Bitwa rozpoczęła się w godzinach południowych i trwała do godziny 17.00. Od początku miała charakter niekorzystny dla strony polskiej. Powstańcy odparli dwa ataki kozaków, przy trzecim bronili się już chaotycznie. Części powstańców udało się wymknąć z okrążenia.

Maria walczyła do ostatniej chwili, nie ratowała życia, nie szukała ocalenia w ucieczce z pola bitwy. Odrzuciła propozycję rosyjskich oficerów poddania się, uznała bowiem, że taka postawa nie licuje z godnością i honorem Polaka. Wraz z grupą młodzieży broniła mężnie podarowanego przez łódzkie kobiety oddziałowego sztandaru. Okrążona przez kozaków jednego zabiła, drugiego raniła, pod trzecim zabiła konia. Broniła się rewolwerem i kosą. Zginęła porąbana przez kozaków.

Kozacy pastwili się nad jej martwym ciałem, które zostało pokłute pikami i szablami. Ubranie Marii, całe w strzępach i we krwi, rodzina przechowywała jako cenną relikwię.

Tragedię potęguje fakt, że Maria była w ciąży, później okazało się, że miała urodzić bliźniaczki. Po bitwie Rosjanie zażądali okupu za wydanie ciała Marii i pozwolenie przewiezienia go do dworu.

W bitwie pod Dobrą zginęły tego dnia jeszcze trzy walczące u boku Marii kobiety: Weronika Wojciechowska (lat 19) – służąca z Byszew, Antonina Wilczyńska (lat 20) – robotnica z Łodzi oraz Katarzyna nieznanego nazwiska.

W bitwie pod Dobrą zginęło około 70 powstańców, drugie tyle odniosło rany. Do niewoli dostało się około 80 powstańców, z których część rozstrzelano, a pozostałych zesłano na katorgę.

Uroczystości pogrzebowe Marii odbyły się 28 lutego 1863 r. w rodowej siedzibie

Piotrowiczów w podlódzkiej Radogoszczy. „W otwartej trumnie – w starym ojców dworze leżały jej zwłoki. Zapalone gromnice, naokół szlochająca rzesza. Do świetlicy wszedł kapitan rosyjski – ten, którego żołnierze zamordowali Marię. Wyjął z kieszeni świecę, zapalił, postawił u nóg bohaterki, a sam cofnął się w kąt izby i na szabli wsparty – płakał...”.

W bitwie ciężkie rany odniósł Konstanty Piotrowicz, mąż Marii, do ostatnich chwil walczący u boku żony. Poległ także sługa Marii Kacper Belka, który od młodości uczył ją sztuki strzelania, jazdy konnej i fechtunku. Ciężko ranny Konstanty trafił do szpitala w Łodzi prowadzonego przez Komitet Kobiet. Mimo odniesionych ran z wolna przychodził do siebie, sądząc, że Maria przeżyła i leczy się w dworze matki. Nikt nie powiedział mu o śmierci żony.

Tymczasem Łódź szykowała się do pogrzebu powstańców, którzy poprzedniego dnia zmarli w szpitalach. Wraz z nimi miano pochować także Marię. Bicie kościelnych dzwonów słyszał Konstanty w szpitalnej sali. Gdy powiadomiono go, że to pogrzeb Marii, Konstanty dostał ataku serca. Zmarł na rękach żony powstańczego naczelnika miasta pani Zajączkowskiej, powtarzając modlitwę, którą prosił, aby głośno odmawiała.

Maria i Konstanty pochowani zostali w rodzinnym grobowcu na Starym Cmentarzu w Łodzi. Pozostali powstańcy polegli w bitwie spoczęli na cmentarzu w miejscowości Dobra. W 70. rocznicę powstania na ich grobie wzniesiono pomnik z inskrypcją "Niewolnym bohaterom 1863 – wolni rodacy 1933", a w 140. rocznicę płytę pamiątkową z imiennym wykazem poległych.

Śmierć Marii stała się głośna w całym kraju, i to m.in. dlatego Wydział Wojny Rządu Narodowego wydał 16 kwietnia 1863 r. zakaz przyjmowania do służby liniowej kobiet, którym wolno było odtąd pełnić jedynie funkcje pomocnicze przy oddziałach powstańczych. Zakaz ten nie wszędzie był przestrzegany. Panie zgłaszały się do oddziałów w męskich przebraniach.

Należy dodać, że na tym nie skończyła się tragedia Piotrowiczów. Moskale okładali dwór ogromnymi kontrybucjami, ponowili je w 1864 r. tak gwałtownie, że matka Marii zmuszona została do sprzedaży majątku. Śmierć, zniszczenie, zagłada mienia dopełniły niedoli rodziny bohaterskiej.

Aleksander Bitdorf

Praktykant farbiarski z Łodzi, bohaterski dowódca kosynierów w bitwie pod Dobrą za udział w Powstaniu Styczniowym został zesłany na Syberię.

Spośród mogił weteranów powstania styczniowego niepodobna zapomnieć i o mogile Anastazego Bitdorfa, farbiarza łódzkiego, setnika kosynierów. Bitdorf brał udział w walkach powstańców z Moskalami pod Dobrą, gdzie został ciężko ranny. Odzyskawszy zdrowie, przeszedł gehennę, zesłany do Rosji. Powróciwszy, zmarł w Łodzi i pochowany został w grobach rodzinnych, znajdujących się tuż u wejścia od alei głównej do bocznej na prawo przy kaplicy cmentarnej. Anastazy Bitdorf do ostatnich chwil swego życia nosił na plecach ślady znaków przebytej gehenny.